

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ

Кафедра публічного управління та адміністрування

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: «Розвиток сфер відкритих даних в Україні під час війни»

Виконав: студент 4 курсу за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування денної форми навчання

Олександр СЛІПЧУК

Керівник: доцент кафедри, кандидат наук з державного управління

Юрій МАЄВСЬКИЙ

Рецензент: доцентка кафедри, кандидатка наук з державного управління

Олена КОПАНЧУК

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РИНКУ ВІДКРИТИХ ДАНИХ.....	8
1.1. Сутність та принципи впровадження відкритих даних	8
1.2. Особливості функціонування сфери відкритих даних	13
РОЗДІЛ 2 СТАН РОЗВИТКУ СФЕРИ ВІДКРИТИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	20
2.1. Нормативно-правове регулювання сфери відкритих даних в Україні	20
2.2. Аналіз державної політики у сфері відкритих даних в Україні під час війни	26
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВІДКРИТИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ.....	34
3.1. Адаптація зарубіжного досвіду функціонування сфери відкритих даних на державному рівні.....	34
3.2. Шляхи розвитку сфери відкритих даних під час війни та їх роль у післявоєнному відновленні України	41
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

АНОТАЦІЯ

Сліпчук О.О. Розвиток сфер відкритих даних в Україні під час війни.

– Рукопис.

Дана робота присвячена дослідженню розвитку сфер відкритих даних в Україні під час війни. У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, об'єкт, предмет завдання, методи дослідження, практичне значення державних результатів.

В першому розділі розглянуто теоретичні засади сфер відкритих даних, а саме сутність та принципи впровадження відкритих даних та особливості функціонування сфер відкритих даних.

Другий розділ присвячений аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду розвитку сфер відкритих даних. Зокрема, розглядається нормативно-правове регулювання сфер відкритих даних в Україні. Досліджується також аналіз державної політики у сфері відкритих даних в Україні під час війни, зокрема виклики та проблеми, з якими стикається країна в цьому контексті.

В третьому розділі описано шляхи розвитку сфер відкритих даних під час війни та їх роль у післявоєнному відновленні України. Зокрема, досліджується адаптація зарубіжного досвіду функціонування сфер відкритих даних на державному рівні. Запропоновано розвиток сфер відкритих даних під час війни та їх роль у післявоєнному відновленні України.

Ключові слова: відкриті дані, сфера відкритих даних.

ANNOTATION

Slipchuk O.O. Development of the open data sphere in Ukraine during the war-
Manuscript.

This work is devoted to the study of the development of open data in Ukraine during the war. The introduction substantiates the relevance of the research topic, defines the purpose, object, subject of the task, research methods, and practical significance of the results.

The first section discusses the theoretical foundations of the open data sphere, namely the essence and principles of open data implementation and the peculiarities of the open data sphere functioning.

The second section is devoted to the analysis of foreign and domestic experience in the development of the open data sphere. In particular, the legal regulation of the open data sphere in Ukraine is analyzed. It also analyzes the state policy in the field of open data in Ukraine during the war, including the challenges and problems faced by the country in this context.

The third section describes the ways in which the open data sphere developed during the war and its role in Ukraine's post-war recovery. In particular, the adaptation of foreign experience in the functioning of the open data sphere at the state level is studied.

The author proposes the development of the open data sphere during the war and its role in the post-war recovery of Ukraine.

Keywords: open data, open data sphere.

ВСТУП

Актуальність теми. Політика щодо доступу до інформації, зокрема інформація про діяльність та рішення суб'єктів влади, поступово змінювалась від обов'язку заявника демонструвати важливість для нього певної інформації до обов'язку державних органів активно оприлюднювати відкриту у них інформацію. Разом з тим, збільшення обсягів інформації, що обробляється органами державної влади, зростаючий суспільний попит на прозорість, доступність технологій обробки та зберігання інформації створили потребу та можливість забезпечити доступ до інформації в новій формі - формі відкритих даних. Отже, політика відкритих даних - це не лише політика про доступ до інформації, а й щодо вимог до способів та методів оприлюднених наборів даних, які складаються з інформації, яка є відкритою та вже доступною від розпорядників інформації.

Державна політика у сфері відкритих даних є досить ефективною, що підтверджується позитивною динамікою розвитку сфери відкритих даних: публічною інформацією у формі відкритих даних регулярно користуються мільйони людей, а кількість продуктів і рішень на основі відкритих даних щороку зростає. Більшість інструментів політики спрямовані на регулювання діяльності розпорядників інформації. Незважаючи на досягнуті успіхи, чинні інструменти політики не вирішили всіх проблем сфери відкритих даних і тому потребують коригування. Законодавство покладає обов'язок на десятки тисяч розпорядників розкривати публічну інформацію у формі відкритих даних - обов'язок, який більшість не виконує через брак ресурсів, знань або мотивації. Це призводить до серйозних проблем, які гальмують подальший розвиток галузі, зокрема: не всі доступні дані, що є особливо важливими для суспільства, оприлюднюються розпорядниками; значна частина опублікованих наборів даних мають низьку якість.

Теоретичні і практичні проблеми розвитку сфери відкритих даних в Україні залишаються в центрі уваги таких відомих вітчизняних фахівців в сфері

менеджменту як Газін А., Горбата Л. П., Клімушин П. С., Спасібов Д. В., Ковтун М. С., Хрякова Н. О., Олексюк Л. В., Тарасюк А. В. та інші.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є аналіз процесу становлення й впровадження відкритих даних в Україні та чинної законодавчої бази, перспектив удосконалення використання відкритих даних у нашій державі.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані та вирішені такі завдання:

- визначити сутність та принципи впровадження відкритих даних;
- висвітити особливості функціонування сфери відкритих даних;
- охарактеризувати нормативно-правове регулювання сфери відкритих даних в Україні;
- проаналізувати аналіз державної політики в сфері відкритих даних в Україні під час війни;
- провести аналіз адаптації зарубіжного досвіду функціонування сфери відкритих даних на державному рівні в Україні;
- запропонувати шляхи розвитку сфери відкритих даних під час війни та у післявоєнному відновленні України.

Об'єктом дослідження є сфера відкритих даних в Україні на сучасному етапі розвитку.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти розвитку сфери відкритих даних в Україні. Визначення шляхів розвитку сфери відкритих даних під час війни та у післявоєнному відновленні України.

Методи дослідження. Викладення матеріалу в чіткій та логічній послідовності стало можливим внаслідок застосування логічно-аналітичного методу. Також в роботі використовувалися наступні методи досліджень: економіко-статистичний, факторний аналіз, абстрактно-логічний, (зокрема його прийоми – порівняння, графічний), загальнонаукові методи – індукція, дедукція, синтез, конкретизація. Застосування системного підходу забезпечило

теоретичне узагальнення наукових поглядів вчених, присвячених особливостям впровадження та функціонування сфери відкритих даних в країні. Метод структурно-функціонального аналізу дав змогу дослідити шляхи розвитку сфери відкритих даних під час війни та у післявоєнному відновленні України. Сукупність цих та інших методів дала змогу забезпечити всебічність вивчення проблеми та достовірність висновків.

Інформаційно-нормативна база. Інформаційною базою дослідження Закони України, інші нормативні акти, літературні джерела по темі, наукові статті, а також аналітичні та статистичні данні, електронні ресурси.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки та рекомендації, які сформульовано та обгрунтовано в бакалаврській роботі становлять як практичний, так і науково-теоретичний інтерес: у науково-дослідній сфері можуть стати базою для наступних наукових досліджень і розробок у сфері державного управління, в частині удосконалення сфери відкритих даних в країні; у правотворчості при розробці та формування стратегії та програм розвитку державної політики в сфері відкритих даних в Україні під час війни; у правозастосовній сфері для покращення практичної діяльності органів публічної влади, в частині впровадження електронного урядування на місцевому рівні.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, літературних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи 53 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РИНКУ ВІДКРИТИХ ДАНИХ

1.1. Сутність та принципи впровадження відкритих даних

У сучасному світі стрімко розвивається інформаційне суспільство, спрямоване на задоволення потреб людей, де інформація відкрита для всіх і кожен має можливість створювати, зберігати, користуватися та обмінюватися нею. У цьому контексті виникає нагальна потреба впровадження нових інструментів якісного обслуговування споживачів у діяльність організацій, установ та підприємств, котрі спеціалізуються у наданні інформаційних послуг.

Одним із таких інструментів сьогодні є відкриті дані, які активно впроваджуються в діяльність вітчизняних органів влади. Це пов'язано з тим, що збільшення обсягу інформації в процесі їх діяльності, суспільні запити та швидка технологізація суспільства призвели до необхідності впровадження та використання системи надання електронних державних послуг та доступу до публічної інформації.

Відкриті дані є необхідною передумовою втілення концепції відкритого урядування та його ключовою складовою. Відкриті державні дані, за визначенням ООН, являє собою публічну інформацію, яку уряд активно публікує та оприлюднює в Інтернеті та забезпечує вільний доступ до неї, а також її подальше поширення і використання. Більшість інформації, якою володіють державні установи, за винятком конфіденційної та таємної інформації, може стати відкритими даними.

В свою чергу, український законодавець у статті 101 Закону України "Про доступ до публічної інформації" визначає, що публічна інформація у формі відкритих даних – це загальнодоступна інформація у форматі, що забезпечує її автоматизовану обробку електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання [33].

Л.П. Горбата зазначає, що відкритими є дані, які містять інформацію, яка може бути використана будь-ким, у тому числі в комерційних цілях, у випадках, передбачених законом. Держава може надати у відкритий доступ загальнодоступну інформацію у формі відкритих даних, встановивши категорії цієї інформації та певні обмеження, наприклад, щодо персональних даних [3, с. 220].

Відкриті дані також означають не лише певну інформацію у вільному доступі, а й юридичну та технічну відкритість. Юридична відкритість означає можливість отримувати дані на законних підставах, використовувати поширювати їх відповідно до законодавства. Для неї, зазвичай, характерна наявність певного дозволу щодо розміщення інформації на загальнодоступних інформаційних сервісах. Технічна відкритість полягає у відсутності технічних бар'єрів при використанні відкритих даних, наприклад, їх створення в необхідних форматах [15, с. 3].

Відкриття державних даних сприяє більш ефективному використанню державних ресурсів, покращенню якості надання публічних послуг, підвищенню рівня прозорості та підзвітності в діяльності органів державної влади, участі громадян в державному управлінні, а також сприяє розвитку інноваційного бізнесу та створенню соціально корисних сервісів.

Основними джерелами відкритих даних є портали відкритих даних міжнародних організацій, портали громадських організацій та офіційні державні портали.

Політика відкритих загальнодоступних даних поширюється на органи місцевої та державної влади без виключень, тобто майже на усі сфери життя суспільства.

Основними характеристиками відкритих даних є [42, с. 60]:

– вільне та безоплатне поширення (будь-яка особа може вільно копіювати, поширювати, публікувати, використовувати і опрацьовувати, у тому числі в комерційних цілях, у поєднанні з іншою інформацією або шляхом включення її до складу власного продукту, публічну інформацію в формі

відкритих даних з обов'язковим посиланням на джерело отримання такої інформації).

– відкриті дані повинні піддаватися автоматизованій обробці електронними засобами та дозволяти інформаційним системам ідентифікувати, розпізнавати, перетворювати та отримувати конкретні дані без втручання людини. Поширені машиночитані формати –XML, CSV, JSON.

– публічні дані не повинні містити конфіденційної інформації, але в той же час повинні нести інформаційну цінність для її подільного використання.

Можливість вільного використання загальнодоступних даних сприятиме розвитку інформаційних технологій. У сучасному світі, де без смарт-технологій важко уявити власне життя, вказані дані можуть стати основою оперативних і швидких застосувань, які допоможуть значній частині населення.

Принципами впровадження публічних даних є: повнота, первинність, своєчасність, легкість фізичного та електронного доступу, машиночитаність, відсутність дискримінації, використання загальноприйнятих стандартів, ліцензування, постійність і вартість використання [31].

1. Первинність. Дані збираються з першоджерел у незмінному вигляді з максимально можливим рівнем деталізації.

2. Своєчасність. Для того, щоб зберегти цінність інформації, доступ до даних має бути забезпечений відносно швидко.

3. Повнота. Надається доступ до всіх публічних даних. Стандарти обмеження доступу до конфіденційної інформації, секретної інформації тощо не поширюються на публічні дані.

4. Придатність до машинної обробки. Дані повинні бути структуровані таким чином, щоб була можлива їх машинна обробка.

5. Доступність. Дані мають бути доступними для широкого кола споживачів, які використовують їх для різних цілей.

6. Відсутність ліцензування. Дані не підпадають під дію норм законодавства, які регулюють питання патентів, авторських прав, товарних

знаків тощо. Однак для забезпечення безпеки, захисту права на недоторканість приватного життя можуть бути встановлені розумні обмеження [31].

7. Відсутність дискримінації щодо доступу. Дані мають бути доступні кожному; реєстрація не повинна вимагатись.

8. Відсутність пропрієтарних форматів. Дані мають бути доступні у форматі, за використанням якого жоден суб'єкт не має ексклюзивного контролю.

У Хартії відкритих даних, яка була підписана на саміті у 2013 р. лідерами країн «Великої сімки», встановлені наступні ключові принципи відкриття державних даних:

1. Загальнодоступні дані «за умовчанням», які засвідчують наміри держав-членів Великої сімки спрямовувати державні органи в напрямку надання відкритих даних за умовчанням відповідно до норм національного та міжнародного законодавства, що захищає права інтелектуальної власності, конфіденційну або таємну інформацію.

2. Якість та кількість. Зобов'язання своєчасно публікувати відкриті дані країни високої якості (актуальні, точні, максимально деталізовані; за можливості надати в незмінному оригінальному вигляді та забезпечити повний опис даних).

3. Використання всіма. Зобов'язання публікувати якомога більше кількості державних даних у відкритих форматах, а також не застосовувати вимогу реєстрації, інші бюрократичні та адміністративні перешкоди, коли користувачі мають доступ до загальнодоступних даних.

4. Оприлюднення даних для підвищення ефективності управління. Зобов'язання обмінюватись технічними знаннями і досвідом один з одним та з іншими країнами світу через відкриті дані та дотримуватись принципу прозорості в процесі збору даних, розробці стандартів і публікації даних.

5. Публікація даних для розвитку інновацій. Зобов'язання працювати над підвищенням рівня обізнаності та грамотності населення з питань відкритих даних, створювати сприятливе середовище для розробників продуктів із

відкритими даними та надавати можливості для майбутнього покоління новаторів у галузі даних, надаючи дані у машинозчитуваних форматах [6].

Суб'єктами відносин у сфері доступу до загальнодоступної інформації є:

- 1) розпорядники інформації – це суб'єкти, визначені у ст. 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [33];
- 2) запитувачі інформації – фізичні, юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи, крім суб'єктів владних повноважень;
- 3) структурний підрозділ чи відповідальна особа з питань доступу до публічної інформації розпорядників інформації.

Основними користувачами відкритих даних (ВД) є представники бізнесу (ВД стають засобом отримання доходу), органи публічного участі компаній і громадян у розробці нових продуктів з метою економії державних коштів, надання інформаційної та методичної підтримки щодо реалізації соціально-орієнтованих проектів на базі ВД, сприяння реалізації місцевих ініціатив тощо), фахівців у галузі ІКТ (для створення нових суспільно-важливих та комерційних сервісів на базі ВД), громадські організації (ВД дозволяють слідкувати за діяльністю органів публічної влади) і громадян (підвищення комфорту тощо), засоби масової інформації (ВД дозволяють будувати нові інструменти аналізу та структурування даних, розвивати галузь – журналістика даних є відносно новою галуззю в Україні тощо) [33].

Таким чином, розвиток відкритих даних є одним з головних пріоритетів багатьох демократичних країн. ВД є необхідним елементом сучасної економіки знань, сучасним інструментом розвитку інновацій, засобом демократичного контролю за органами публічної влади, інструментом запобігання корупції, участі громадськості у прийнятті управлінських рішень та громадської участі. Відкриті дані не лише інформують суспільство задля прозорості уряду, а й є ефективним механізмом електронного урядування, який покращує комунікацію в суспільстві, стимулює розвиток інноваційних послуг та сприяє економічному зростанню. Уряд заохочує публікацію відкритих даних, але з часом пріоритети змінилися від надання відкритих даних як джерела інформації до використання

загальнодоступних даних як інструменту для співпраці з суспільством і бізнесом.

1.2. Особливості функціонування сфери відкритих даних

Передісторія відкритих даних в Україні бере початок із прийнятого у 2011 році Закону «Про доступ до публічної інформації» [33], який встановив «порядок реалізації та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що становить суспільний інтерес» та визначив принципи доступу до загальнодоступної інформації. Ця інформація надавалася лише шляхом надсилання запитів, що обмежувало прозорість і сповільнювало доступ до даних.

В 2015 році розпочався рух до розвитку відкритих даних в Україні зі змін на законодавчому рівні. Наприкінці 2014 року було створено Державне агентство з питань електронного урядування - орган, який відповідає за відкриті дані на державному рівні. У 2015 році було внесено низку суттєвих змін до Закону «Про доступ до публічної інформації» та низки інших законів: введено поняття «публічна інформація в формі відкритих даних» та визначили принципи їх оприлюднення, зокрема на єдиному державному веб-порталі відкритих даних. З 2019 року створено Міністерство цифрової трансформації України [3, с. 221].

З 2015 року в Україні почали формувати концепцію відкритих даних. Процес розпочався із запуску системи електронних державних закупівель «Prozorro» та прийняття низки нормативно-правових актів. В результаті було утворено новий орган виконавчої влади – Державне агентство з питань електронного урядування, яке займається впровадженням відкритих даних, інформаційних систем та електронного документообігу, забезпечує функціонування та адміністрування Національного порталу відкритих даних.

У 2016 році Україна приєдналася до Міжнародної хартії відкритих даних. Приєднавшись до Хартії, Україна прийняла її принципи за основу та

зобов'язалася додержуватися принципів впровадження політики загальнодоступних даних: оперативність та чіткість; відкритість за замовчуванням; доступність; покращене урядування й залучення громадян; порівнюваність та інтеперабельність; інклюзивний розвиток та інновації [3, с. 222].

Згідно Постанови КМУ № 409 від 17 квітня 2019 року в Україні працює власний механізм моніторингу впливу та якості відкритих даних. Умовно складові моніторингу можна поділити на 5 блоків [35]:

1. «Політика відкритих даних»: розпорядник має внутрішні розпорядчі документи, які визначають відповідальність та порядок відкриття і оновлення даних, оприлюднення обов'язкових та додаткових наборів даних.

2. «Потенціал обробки та аналізу відкритих даних»: визначення відповідальної особи розпорядником, залучення фінансування, взаємодія з іншими розпорядниками інформації, використання міжнародних стандартів, проведення навчань та аудиту.

3. «Якість відкритих даних»: повнота розкриття та частота оновлення наборів даних, машиночитаність, типи даних.

4. «Залучення користувачів до системи розкриття загальнодоступних даних»: наявність зворотного зв'язку, інформування розпорядником про оприлюднення та оновлення наборів даних, залучення користувачів даних до визначення нових наборів.

5. «Вплив публічних даних»: сприяння розпорядником використанню оприлюднених наборів, організація та проведення моніторингу, дослідження впливу, переваги від оприлюднених наборів для громадськості [35].

Проведення моніторингу відбувається у три етапи: самооцінка розпорядників: Міністерство цифрової трансформації опитує розпорядників інформації шляхом збору заповнених інформаційних карток; верифікація: Мінцифри спільно з громадськими організаціями верифікує надану інформацію; звітування: Мінцифри надає для широкого загалу результати та надсилає звіт Кабінету Міністрів України.

До публічної інформації фактично відноситься інформація, створена за рахунок коштів платників податків, а також суспільно важливу інформацію. Оскільки обсяг такої інформації великий, то для підвищення її прозорості необхідно не лише оприлюднювати, а й робити це у формі, яка дозволяє її автоматизовану обробку за допомогою комп'ютерних технологій.

Отже, публікація загальнодоступної інформації як відкритих даних означає публікацію цієї інформації у відкритих машинозчитуваних форматах, які:

– дозволяють програмному забезпеченню знаходити, аналізувати, розпізнавати, отримувати, ідентифікувати, перетворювати, порівнювати всі дані або їхню частину, які містяться у файлі, автоматично, тобто без участі людини;

– не залежать від конкретного апаратного та/або програмного забезпечення, є доступним без обмежень, які можуть перешкоджати використанню даних, що містяться у файлі [19, с. 69].

Відкриті дані представлені у вигляді е-документів (файлів). Файли можуть бути архівними (arj, gzip, 7z, тощо), документами (doc, docx, xlsx, xls, тощо), текстовими (txt тощо), відео та аудіо тощо залежно від типів даних. Саме розширення (специфікація) файлу (декілька символів після точки у назві файлів) визначає формат (спосіб) представлення даних та програму (додаток) їх обробки. Постановою Кабінету Міністрів України затверджені формати даних, які підтримують властивості ВД залежно від типу даних (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Фрагмент таблиці відповідності форматів та типів даних

Тип даних	Формат даних
Текстові дані	TXT, RTF, DOC(X), PDF, ODT*, (X)HTML*
Структуровані дані	RDF*, YAML*, JSON*, CSV*, XLX(X), XML*, ODS*

Джерело: [15, с. 4].

У таблиці зірочкою (*) позначені формати даних, які повинні бути використані для створення нових відкритих даних.

ВД надаються у вигляді наборів даних (НД), які оприлюднюються в мережі Інтернет на Єдиному державному веб-порталі ВД та офіційних сайтах установ. Під НД звичайно розуміють організовану колекцію даних. НД являє собою електронний документ (е-документ), який містить ВД та складається із структурованої сукупності однорідних значень (записів), включає поля даних та метаінформацію про них. Головною вимогою структурованої сукупності є однорідність значень, яка полягає у збіганні типів усіх значень розташованих в одному стовпчику.

На рисунку 1.1 показані складові наборів даних публічної інформації в формі відкритих даних за визначенням е-документа.

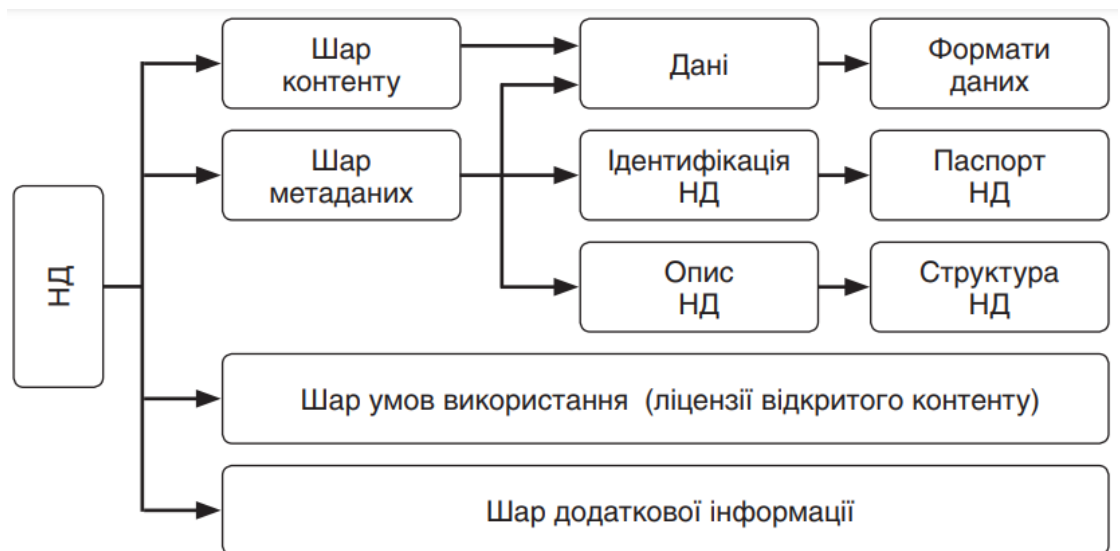

Рисунок 1.1 - Складові набору відкритих даних

Джерело: [15, с. 5].

НД створюються з метою їх оприлюднення. Оприлюднення набору даних здійснюється безпосередньо через офіційні портали (сайти) відповідних організацій та установ (рис. 1.2).

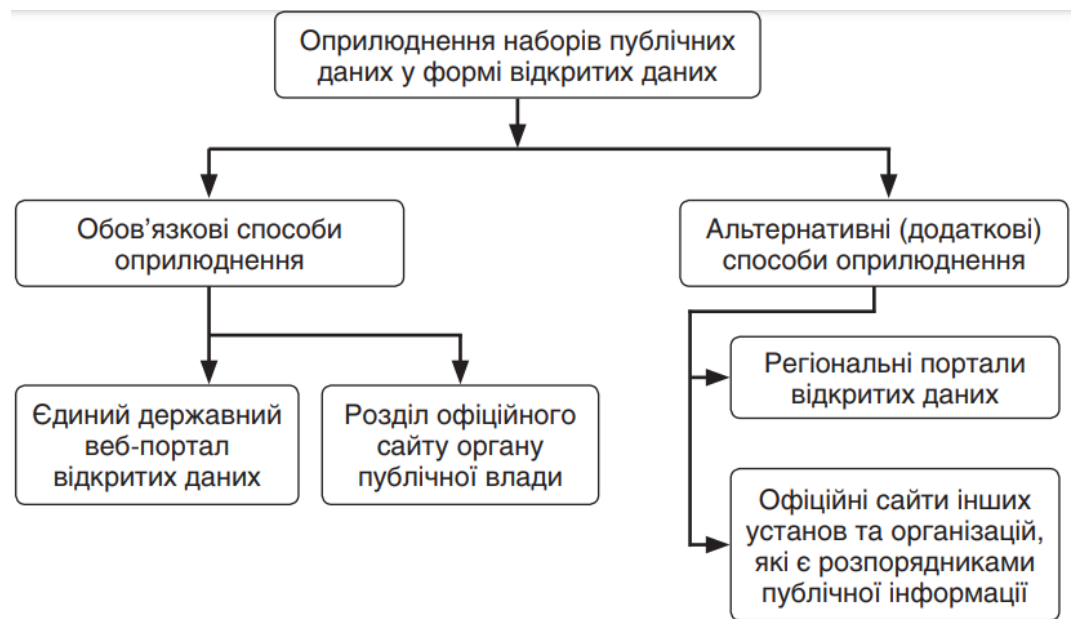

Рисунок 1.2 - Способи оприлюднення набору даних

Джерело: [15, с. 6].

Одним із ключових елементів концепції загальнодоступних даних є консолідація державних даних, тому Єдиний урядовий веб-портал відкритих даних (<http://data.gov.ua>) виступає ключовим елементом та є засобом і платформою для об'єднання таких даних. Завдання такого порталу - систематизація, консолідація і зв'язування даних, зручне представлення даних відповідно до інтересів і запитів користувачів. Державне агентство з питань електронного урядування, як адміністратор цього порталу, запроваджує єдині правила та норми оприлюднення, встановлює ліцензійну політику загальнодоступних даних, веде державний каталог загальнодержавних даних, оцінює якість опублікованих галузевих даних та контролює їх своєчасне оприлюднення та актуалізацію даних, здійснює технічне представництво в світовій спільноті OpenGovernmentPartnership (<http://www.opengovpartnership.org/>) [15, с. 7].

Окрім обов'язкових наборів даних, публікуванню підлягає затребувана загальнодоступна інформація. Для цього можна провести аудит даних, які збираються та зберігаються в організації, анкетування громадян за допомогою відкритого опитування, аналіз звернення громадян та громадських організацій за запитом до публічної інформації тощо. За допомогою опитування громадян

можна визначити такі категорії загальнодоступних даних, доступ до яких є важливим: екологія, транспорт, фінанси, охорона здоров'я, політика та просторові дані.

Необхідними передумовами для публікування загальнодоступних державних даних у мережі Інтернет є стандартизація процесу збору, зберігання та управління інформацією в електронному вигляді органів державної влади, а також визначення у законах переліку наборів даних, які підлягають офіційному оприлюдненню у формі відкритих даних органами влади, та норми щодо подальшого вільного використання загальнодержавних даних. Інформація в наборах даних повинна бути точною, повною та має вчасно оновлюватись. Необхідно також забезпечити регулярний моніторинг стану оприлюднення та оновлення наборів даних державними органами [15, с. 8].

Таким чином, здійснення доступу до публічної інформації в Україні достатньою мірою врегульоване та передбачає здійснення загалом нескладних організаційних процедур. Варто зазначити, що ідея використання загальнодоступних даних для реалізації громадського контролю за діяльністю державних органів влади з'явилася лише в останні роки, тому про можливість підзвітності уряду в он-лайн режимі не обговорювалася. Зрозуміло, що недостатня проінформованість населення про реальну ситуацію як на державному, так і на місцевому рівнях створила сприятливі умови для зловживання чиновниками своїм службовим становищем. Тому необхідність боротьби з такими явищами стала ще однією передумовою впровадження відкритих даних у нашій країні.

До основних користувачів відкритих даних можна віднести представників бізнесу, органи публічного управління (залучати бізнес та громадян до створенню нових продуктів з метою економії державних коштів, надання методичної та інформаційної підтримки щодо реалізації соціально-орієнтовних проектів на базі ВД, сприяння проведенню місцевих ініціатив тощо), фахівців у галузі ІКТ (для створення нових суспільно-важливих та комерційних сервісів на базі ВД), громадські організації (ВД дозволяють слідкувати за діяльністю

органів публічної влади) і громадян (підвищення комфорту тощо), засоби масової інформації (ВД дозволяють вибудовувати нові інструменти аналізу та структурування даних, розвивати галузь – журналістика даних є порівняно новою галуззю в Україні тощо).

Реалізація концепції відкритих даних також важлива для економічного зростання країни. По-перше, розширюється доступ до інформації про ринок, що дає змогу планувати подальше формування економічних відносин, забезпечується рівноправна конкуренція між суб'єктами ринкових відносин, узгоджується попит та пропозиція. По-друге, ефективність урядових закупівель зростає завдяки діяльності системи Prozorro, яка збільшила рівень економії в державному секторі. По-третє, прозорість економічних відносин є запорукою зменшення можливості відмивання грошей чи іншої корупційної діяльності.

РОЗДІЛ 2

СТАН РОЗВИТКУ СФЕРИ ВІДКРИТИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

2.1. Нормативно-правове регулювання сфери відкритих даних в Україні

Правове регулювання відкритих даних є частиною законодавства про доступ до публічної інформації, тому всі правила та методи у сфері доступу до публічної інформації повною мірою застосовуються до норм, що регулюють доступ до відкритих даних. Ці принципи включають відкритість публічної інформації за замовчуванням, в усій інформації, що класифікується як обмежений доступ до публічної інформації, надають гарантії, серед іншого Україна ратифікувала у 2020 році Конвенцію Ради Європи про доступ до офіційних документів [42, с. 59].

Відкриті дані та інші загальнодоступні дані неоднорідні з правової точки зору та в контексті можливостей їх обробки, копіювання, передачі та використання. Правова основа для таких дій щодо відкритих даних визначається законодавчими актами кожної країни, яка публікує публічну інформацію у формі відкритих даних.

Правові підстави та межі дій щодо інших даних, які є загальнодоступними в мережі Інтернет, визначаються власниками відповідних ресурсів або особами, які володіють такими даними. Такі дані можуть бути використані для інших цілей, передбачених законодавством, в межах і в порядку, передбачених цими законами.

Створення комерційних продуктів з використанням як відкритих даних з різних джерел (оприлюднені у різних юрисдикцій), так і інших даних у відкритому доступі, у тому числі отриманих шляхом автоматизованого збору, можливе з правової точки зору за умови правомірності їх збирання, використання, передачі та обробки.

Основні нормативно-правові акти, що регулюють порядок оприлюднення публічної інформації в формі відкритих даних:

1. Закон України «Про доступ до публічної інформації», який визначає порядок здійснення права на доступ до публічної інформації, зокрема у формі відкритих даних [33].

2. Закон України «Про інформацію», який регулює відносини щодо створення, одержання, зберігання, збирання, поширення, використання, охорони та захисту інформації [37].

3. Закон України «Про захист персональних даних», який визначає умови поширення персональних даних, зокрема під час оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних [36].

4. Постанова Кабінету Міністрів України № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» від 21 жовтня 2015 р. встановлює вимоги до формату і структури наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, періодичність оновлення і порядок їх оприлюднення, а також перелік таких наборів даних [35].

5. Постанова Кабінету Міністрів України № 867 «Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних» від 30 листопада 2016 р. визначає механізм ведення Порталу відкритих даних для забезпечення доступу до публічної інформації у формі відкритих даних та взаємодії з користувачами щодо відкритих даних.

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 900-р «Про затвердження плану дій з реалізації принципів Міжнародної хартії відкритих даних» від 21 листопада 2018р. [34].

7. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 686-р «Деякі питання приєднання до Міжнародної хартії відкритих даних» від 22 вересня 2016 р. [6].

Зокрема, у частині 2 ст. 101 Закону України “Про доступ до публічної інформації” зазначено, що «публічна інформація у формі відкритих даних є дозволеною для її подальшого вільного використання та поширення» [33].

Будь-хто може копіювати, використовувати, поширювати, публікувати, у тому числі в комерційних цілях, поєднувати з іншою інформацією або включати її до складу власного продукту, розкривати публічну інформацію у формі відкритих даних з обов'язковим посиланням на джерело отримання такої інформації.

Дослівно стаття 10-1 Закону «Про доступ до публічної інформації» - «публічна інформація у формі відкритих даних» передбачає, що розпорядники публічної інформації зобов'язані створювати набори відкритих даних та надавати доступ до них трьома способами:

- опублікувати на єдиному державному порталі відкритих даних;
- оприлюднення на офіційних веб-сайтах розпорядників публічної інформації - органів державної влади та місцевого самоврядування;
- надавати набори даних у відповідь на інформаційні запити [33].

Тож обмеження доступу до загальнодоступної інформації у формі відкритих даних має відбуватися відповідно до передбаченої законом процедури.

Важливо зазначити, що існують винятки з інформації, на яку не поширюється ліцензія, зокрема персональні дані. В Україні також існують обмеження щодо персональних даних, які зазначені у частині 3 статті 101 вищевказаного закону України [33]. В частині 4 зазначеної статті встановлено, що Кабінет Міністрів України визначає перелік наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних. Державні органи, на які покладено обов'язок оприлюднити відповідні відкриті дані, роблять це на порталі <http://data.gov.ua> [5] – єдиному урядовому порталі відкритих даних України.

Надійне та системне впровадження загальнодоступних даних на державному та місцевому рівнях вимагає трьох взаємопов'язаних компонентів:

— нормативний – впровадження нормативної та правової бази, процедури управління відкритими даними, перелік наборів даних, доступних для публікації, посади керівників, обов'язки, відповідальність, умови використання даних.

— організаційний – сукупність дій, які повинен здійснити орган

державної влади для виконання завдань, визначених нормативно-правовими актами.

— технічний – передбачає публікацію даних у чітко визначених форматах, відповідно до стандартів, у конкретному місці (портал, репозиторій, сайт) і з відповідною частотою оновлення.

Відповідно до найкращої міжнародної практики, органи державної влади повинні популяризувати, сприяти і заохочувати використання даних, зокрема для створення сервісів і продуктів. Успішні історії використання загальнодоступних даних допомагають просувати культуру відкритих даних.

Слід зазначити, що Україна з 2015 року демонструє готовність розвивати концепцію відкритих даних, про що свідчить реалізація певних заходів у цій сфері. Загалом цей процес розпочався із прийняття низки нормативно-правових актів та запровадження електронної системи державних закупівель "Prozorro". Так, відповідно до Закону України № 319 від 9 квітня 2015 року "Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних" було введено інститут відкритих даних та створено Єдиний урядовий веб-портал відкритих даних [7].

Закон України № 183 від 11 лютого 2015 року "Про відкритість використання публічних коштів" регулює питання публікації інформації про використання коштів держави. Постанова Кабінету Міністрів України № 835 від 21 жовтня 2015 року "Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних" також посідає важливе місце, оскільки визначає перелік даних, які підлягають публікуванню, а також основні вимоги до формату, структури та процедури публікації [11].

В Україні у 2015–2016 рр. розпочали роботу декілька порталів та сайтів: Єдиний урядовий веб-портал відкритих даних (<http://data.gov.ua>), Офіційний портал публічних фінансів України E-Data (<https://spending.gov.ua>) та Портал відкритих даних Верховної Ради України (<http://data.rada.gov.ua>), які сьогодні працюють у тестовому режимі.

Єдиний урядовий веб-портал відкритих даних data.gov.ua [7] -

український урядовий веб-сайт, створений з метою зберігання загальнодоступної інформації у формі відкритих даних та забезпечення надання доступу до неї широкому колу осіб за принципами, визначеними у Міжнародній хартії відкритих даних, до якої Україна приєдналася у жовтні 2016 року.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 492 від 1 жовтня 2014 року «Про затвердження Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України» центральним органом управління, що реалізує державну політику у сфері електронного урядування, є Державне агентство з питань електронного урядування України. Впровадження порталу позитивно вплинуло на місце України у міжнародних рейтингах відкритості даних [3, с. 222].

Було відзначено прогрес України з впровадження загальнодоступних даних. Так, за результатами досліджень GlobalOpenDataIndex Україна в 2022 році піднялась на 23 позиції в рейтингу відкритих даних OpenDataIndex 2017 (31 місце). Україна піднялась на 25 позицій у рейтингу електронного уряду порівняно з 2014 роком (62-е місце зі 193 країн) [11].

Окремо варто відзначити активну участь у цьому процесі українських громадських організацій. Наприклад, громадська організація "Громадська мережа ОПОРА" брала участь у забезпеченні діяльності Порталу відкритих даних Верховної Ради України [12]. Крім того, до впровадження загальнодоступних даних активно долучаються організація "SocialBoost" (<http://socialboost.com.ua>), рух "Чесно", волонтерська організація "Канцелярська сотня" та інші. Її досягненнями стали розробка мобільного додатку "Законопроект" для стеження за проектами законів, реалізація проекту "Декларації", спрямованого на підвищення відповідальності чиновників, створення інструменту "Вони голосують для тебе". Своєю активною участю ці громадські організації сприяють формуванню екосистеми загальнодоступних даних в Україні та розробці шляхів врегулювання питань, пов'язаних з їх впровадженням.

На місцевому рівні також проводиться політика впровадження загальнодоступних даних. Слід зазначити, що цей процес має особливе значення, оскільки велика кількість інформації, яка становить інтерес для громадськості та може бути використана в приватній сфері, доцільно оприлюднити саме на місцевому рівні. Крім того, ефективну та працездатну систему загальнодоступних даних можна створити шляхом спільної діяльності на державному та місцевому рівнях. Щодо безпосередніх результатів роботи на місцевому рівні у напрямку створення системи відкритих даних, то у 2017 році до Хартії відкритих даних приєдналися п'ять міст України: Чернівці, Вінниця, Дніпро, Дрогобич та Львів. Також у Житомирі, Харкові, Івано-Франківську, Кропивницькому впроваджуються місцеві портали публічних даних. Важливу роль у наповненні даними Єдиного урядового веб-порталу загальнодоступних даних відіграє інформація, яка вносяться органами державної влади регіонального та місцевого рівнів. Крім того, інформація про закупівлі публікується на сайті Prozorro.

Передбачається, що подальше використання публічних даних також створить додаткові умови боротьби з корупцією та службовими зловживаннями посадовців, оскільки їхня діяльність та наслідки висвітлюватимуться вільно – зокрема, згідно з Розпорядженням КМУ № 803-р від 5 жовтня 2016 року "Про деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органів влади" передбачено публікацію розпорядниками інформації важливих даних в формі загальнодоступних даних [2].

Таким чином, відкриті дані є доступними на певній правовій підставі. У питанні концепції відкритих даних Україна перейняла досвід провідних країн світу щодо їх правового регулювання. Чинне законодавство у сфері загальнодоступних даних не повністю узгоджено з іншими нормативно-правовими актами. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері відкритих даних не мотивує розпорядників до оприлюднення даних, якщо це суперечить їхнім інтересам. Однак, наразі можна відзначити певні позитивні наслідки запровадження відкритих даних в Україні.

Так, останнім часом концепція відкритих даних в нашій державі стала стрімко розвиватися, перетворившись на прикладну сферу та стає об'єктом пильного інтересу державних інститутів, громадських організацій, бізнес-структур, а також громадян. Для кожного із зазначених суб'єктів загальнодоступні дані надають більше можливостей для доступу до інформації, необхідної для розробки економічних, екологічних, соціальних, фінансових програм розвитку держави в цілому чи її окремих регіонів, бізнес-планів підприємців та аналізу роботи державних органів. Це допоможе не тільки підвищити рівень життя звичайного громадянина, а й підвищити імідж України серед інших держав, де більш успішно впроваджується практика екосистеми відкритих даних.

2.2. Аналіз державної політики у сфері відкритих даних в Україні під час війни

До вторгнення Україна була лідером у Європі за рівнем розвитку концепції відкритих даних. З вересня 2018 року відкриті дані України, а також дані з країн Європейського Союзу автоматично публікуються на Європейському порталі даних. У тому ж році Київ разом із Вільнюсом, Мадридом, Прагою, Приштиною і Таллінном посідає перше місце в рейтингу доступу до інформації в столицях європейських країн. Показники у столицях Східної Європи виявилися кращими, ніж у Західній [2].

У 2020 році наша країна вперше увійшла до рейтингу OpenDataMaturity з показником, вищим за середній у Європі, посівши 17 місце. Це щорічне і найбільш авторитетне дослідження Європейської комісії щодо розвитку сфери відкритих даних. "Рівень зрілості" сфери відкритих даних становив 84%, порівняно з середнім показником у 78% в Європі. У 2021 році Україна здійснила найбільший стрибок серед конкурентів, посівши вже шосте місце в

рейтингу. У першу п'ятірку тоді увійшли Франція, Ірландія, Іспанія, Польща та Естонія [7].

Україна, яка щороку досягала значних успіхів у забезпеченні прозорості врядування та підкорювала рейтинги OpenDataMaturityReport, OpenDataBarometer та GlobalDataBarometer, кардинально змінила свою політику відкритості у протилежний бік. Протягом перших тижнів повномасштабної війни більшість наборів даних було закрито. Таке рішення піддали критиці відомі компанії та ініціативи, такі як YouControl, OpenUp, Liga:Zakon, Антикорупційний штаб та інші [7].

Від початку війни в Україні обмежили роботу урядового порталу загальнодоступних даних і закрито десятки місцевих порталів. Це негативно вплинуло на бізнес, побудований на відкритих даних, і знизило прозорість державних органів. У серпні 2022 року в Україні відновив роботу урядовий портал відкритих даних Data.gov.ua [7]. Це стало першою ознакою повернення українських лідерів до концепції відкритих даних (opendata). Opendata є однією зі сфер, які опосередковано постраждали від російського вторгнення. З 24 лютого Міністерство юстиції та державне підприємство “Національні інформаційні системи” закрили державні реєстри, що адмініструє держава: нерухомого та рухомого майна, юридичних осіб та підприємців тощо. Метою було захистити їх від злону та рейдерських нападів [7].

За відкриті дані в Україні відповідає Міністерство цифрової трансформації, яке було створене у 2019 році. До повномасштабного вторгнення РФ у концепції відкритих даних діяв принцип відкритості за замовчуванням. На цьому етапі вся публічна інформація може бути доступна за запитом або опублікована у форматі відкритих даних.

На основі загальнодоступних даних в Україні створено ряд сервісів, які працюють зі сферами нерухомості, юриспруденції, транспорту тощо. Серед них Youcontrol, Lex від ActiveLex, EasyWay, Open data bot [7].

Згідно з дослідженням Офісу ефективного регулювання, у 2020 році послугами на основі відкритих даних щомісячно користувалися від 1,4 до 4,9

млн українців. Найпопулярніші теми – конкурентна розвідка (1,4-2,2 млн користувачів), громадський транспорт (1,2 млн користувачів), антикорупційна діяльність (0,7-0,9 млн користувачів). Серед інших сфер інтересу українців – нерухомість, автомобілі, юриспруденція [7].

Одним із найпростіших прикладів використання загальнодоступних даних у повсякденному житті є громадський транспорт. У багатьох містах України він оснащений GPS-трекерами, які постійно показують, де знаходиться транспорт в конкретний момент. Ця функція використовується муніципальними (табло на зупинках, веб-сайти муніципальних перевізників) та приватними (додаток EasyWay) сервісами.

Для компанії, яка працює з публічними даними, важливо знайти досвідченого фахівця або постачальника послуг, який зможе підібрати потрібні дані. Важливою складовою також є програмне забезпечення, яке допомагає розібратися у безлічі інформації.

Один із інструментів для юристів - платформа Lex, яка збирає судові рішення, різні редакції нормативно-правових актів з можливістю їх порівняння, уніфікує інформацію та пов'язує посилання на закони та інші акти. Сервіс також дозволяє шукати документи без надання їх реквізитів. Автоматизація роботи правників з даними може заощадити 40-60% робочого часу фахівця.

Концепція загальнодоступних даних в Україні залишається однією з найбільш передових у Європі навіть у розпал війни з Росією. Навіть попри обмежений доступ до реєстрів, сервіси та інструменти обробки даних працюють і будуть працювати після закінчення російської агресії.

Україну в рейтингу Open Data Maturity (зрілості відкритих даних) випереджає Польща. Кількість завантажень даних з її державного порталу відкритих даних зросла на 30% з 2020 по 2021 рік. Проте Європейська комісія все ще вважає, що участь держави у відкритих даних недостатня, а законодавчої бази бракує. В Естонії, на яку Україна орієнтується у розбудові цифрової держави, сектор відкритих даних регулюється з 2012 року. У

країні є спеціальний каталог загальнодоступних даних, в якому рекомендовано публікувати інформацію міністерствам і державним установам. У найбільших містах – Таллінні, Тарту та Пярну доступні відкриті довідники з муніципальними даними. В столиці Естонії база загальнодоступних даних містить інформацію про громадський транспорт, дорожні роботи та планувальні реєстри. Румунія також має свій національний портал відкритих даних. На відповідному сайті зібрані посилання на понад сотню державних установ, які мають публікувати загальнодоступні дані, але багато з них не мають жодних наборів даних [16].

Згідно з дослідженням, щомісячно користуються сервісами на основі відкритих даних від 1,4 до 4,9 млн українців. Найпопулярнішими є теми конкурентної розвідки (від 1,4 до 2,2 млн користувачів), громадського транспорту (1,2 млн користувачів) та антикорупції (від 0,7 до 0,9 млн користувачів) (рис. 2.1).

За даними Кабінету міністрів, до повномасштабного впровадження РФ економічний вплив від сфери відкритих даних становив близько 1% ВВП і зростав з кожним роком.

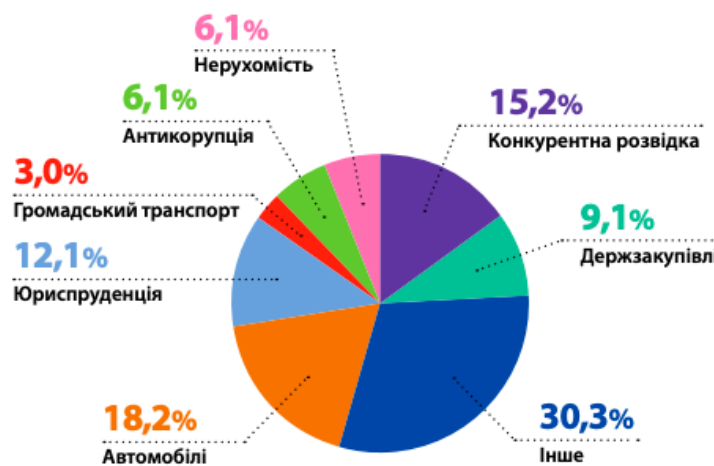

Рисунок 2.1 - Тематика сервісів на основі загальнодоступних даних

Примітка. Складено автором на основі [12].

Аналітична онлайн-система YouControl провела опитування серед підприємців, юристів, бухгалтерів, аналітиків та представників інших професій. Воно показало, що громадяни не можуть перевірити контрагентів, також у них

виникають труднощі з аналізом ринку та пошуком партнерів, а витрати на збір даних зросли.

Майже чверть респондентів помітили зниження ефективності стандартних бізнес-процесів. Повноцінне відкриття порталу загальнодоступних даних дозволить українському бізнесу, яке перебуває у скрутному становищі, збільшити свій внесок у відновлення економіки.

У 2019 році Україна зайняла 17 місце і була в групі країн, які найшвидше розвиваються. У 2021 році Україна піднялася вже на 6 місце, ставши країною-трендсеттером у цій сфері. Попередували Франція, Польща, Ірландія, Іспанія та Естонія. У 2022 році Україна посіла 2 місце з показником зрілості сфери відкритих даних на рівні 97%. Цей факт свідчить про те, що сфера відкритих даних продовжує розвиватись, незважаючи на повномасштабну війну [12].

Доступ до всієї публічної інформації в формі відкритих даних буде відновлено одразу після перемоги України. Перед початком повномасштабного вторгнення команда Міністерства цифрової трансформації розробила зміни до законодавства про відкриті дані. Країна затвердила Стратегію розвитку відкритих даних до 2025 року на національному рівні. Також внесла зміни до Постанови №835 щодо розширення переліку обов'язкових наборів відкритих даних та затвердження стандартів публікації відкритих даних. На місцевому рівні також розвивається політика відкритих даних. Понад 10 міст України успішно впровадили власні портали відкритих даних, з яких інформація автоматично передається на Єдиний державний веб-портал відкритих даних. Це стало можливим завдяки регіональній програмі розвитку відкритих даних, започаткованою Міністерством. Загалом у 2021 році порталом data.gov.ua скористалися понад 2 мільйони користувачів [32].

Найактуальнішою проблемою зараз є оновлення та публікація загальнодоступних даних. Найближчим часом буде

відновлено публікацію відомостей з Єдиної державної електронної системи в сфері будівництва. Це один з найбільш затребуваних та популярних наборів на data.gov.ua [32].

Найближчим часом має розпочатись наповнення Реєстру зруйнованого і пошкодженого майна, що зробить процес відновлення України прозорим із самого початку. Крім того, у співпраці з міжнародними партнерами розроблено концепцію комплексної системи моніторингу післявоєнної відбудови України на основі загальнодоступних даних. Головна мета – це забезпечити ефективне та максимально швидке відновлення української економіки і суспільства, прозорий процес використання міжнародної допомоги для відновлення України.

Відкриті дані особливо важливі для бізнесу під час війни. Вони можуть допомогти прийняти рішення щодо релокації підприємства або переорієнтування діяльності на іншій території. Наприклад, аналіз даних про вільні земельні ділянки чи об'єктів для здачі в оренду може дати розуміння здатності міста прийняти в себе певний тип бізнесу. У більшості міст перевага від публікації залишається заблокованою.

Станом на 1 грудня 2022 року лише 4 з 18 обласних центрів опублікували або оновили понад 20 із 57 обов'язкових наборів даних. Розпорядники інформації, що перебувають на території Херсонської, Запорізької, Миколаївської, Донецької, Харківської, Луганської областей не здійснюють публікацію наборів даних на Єдиному веб-порталі. Лідирує Тернопіль: місто оприлюднило 32 з можливих 57 наборів, що становить 56,1 % виконання. У першій чверті такої жувійшли Ужгород, Луцьк і Вінниця. Середній показник стану публікації даних по кожному місту становить 25,1 % (рисунок 2.2).

Рисунок 2.2 - Кількість опублікованих наборів даних у 18 містах

Примітка. Складено автором на основі [32].

Отже, розвинута й надійна екосистема відкритих загальнодоступних даних є одним із перших кроків до відкритості та прозорості суспільних процесів. Проте в сучасних українських реаліях, незважаючи на значні досягнення у створенні відповідної інфраструктури відкритих даних, існує суттєва проблема – надто пасивна участь громадян у роботі з відкритими даними. Іншими словами, відкриті дані існують, але без людей, які їх читають, обробляють, інтерпретують і чинять відповідно до висновків і результатів аналізу, вони не допоможуть вирішити критичні проблеми.

Причини такої ситуації криються у цілому ряді інституційних і соціальних чинників, які діяли в нашому суспільстві ще до повномасштабної фази війни з Росією, а саме [41]:

- відсутність у широких верствах достатньої кількості людей з активною життєвою позицією та масовою схильністю до патерналізму;

- недостатня кількість фахівців з необхідними навичками для аналізу та інтерпретації відкритих даних (тут потрібне поєднання публіцистично-словесних і комунікаційних навичок та володіння певними технологіями програмування та програмним забезпеченням для обробки даних та візуалізації інформації).

Проте широкомасштабна війна Росії змінила ситуацію. У зв'язку з тим, що велика кількість наших співгромадян були змушені кардинально змінити своє життя й вийти зі своєї звичної зони комфорту, вимушено зростає відсоток людей із активною життєвою позицією [39].

Таким чином, мета відкритих даних виходить далеко за межі залучення інвестицій. Серед найбільш розповсюджених переконань щодо переваг відкритих даних: підвищення прозорості та ефективності державного управління, зниження корупції, сприяння демократичним процесам. Доступ до більш повної інформації сприяє підвищенню якості рішень, що приймаються організаціями та окремими людьми, розширює можливості мешканців брати участь у соціальному та політичному житті міст. Слід зазначити, що розуміння можливості впливу структурних нерівностей на наслідки як використання відкритих даних, так і цифрової трансформації загалом, не відображене у програмах окремих міст, що стають ініціаторами таких перетворень.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВІДКРИТИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ

3.1. Адаптація зарубіжного досвіду функціонування сфери відкритих даних на державному рівні

Визнаними світовими лідерами у галузі розвитку відкритих державних даних є Великобританія та США. Ці країни займають перші місця у рейтингах «OpenDataBarometer» та «GlobalOpenDataIndex».

У 2013 р. британський Прем'єр-міністр Девід Камерон поставив за мету зробити британський уряд «найбільш прозорим урядом у світі». Серед головних цілей Плану дій Великобританії із реалізації Хартії відкритих даних «Великої сімки» – утвердити позиції Великобританії як світового лідера із розвитку відкритих даних, а також зробити портал відкритих даних data.gov.uk провідним порталом загальнодоступних державних даних у світі. Зазначимо також, що перший із принципів Хартії відкритих даних «Великої сімки» – відкривати дані «за умовчанням» – був закріплений у «Білій книзі із відкритих даних», яка була прийнята британським урядом у 2012 р. Цим документом було також запроваджено обов'язкове прийняття та публікування кожним міністерством стратегії розвитку відкритих даних [31].

Одним із головних зобов'язань, які містить ухвалений у 2013 році урядом Великобританії План дій із реалізації Хартії відкритих даних, є створення Національної інформаційної інфраструктури урядових даних. Метою її створення є спрощення доступу до найважливіших державних даних, відкриття яких матиме значний економічний і соціальний вплив; покращення якості даних та забезпечення їх інтегруєбельності шляхом запровадження стандартів даних, а також покращення зручності використання даних, зокрема, шляхом надання доступу до відкритих даних через API16.

Портал відкритих даних уряду Великобританії був запущений у 2010 році. Станом на червень 2016 року портал містив більше 3500017 наборів даних і 396 додатків створених на їх основі. Більшість додатків безкоштовні, а решту можна придбати за невелику плату. Дані на порталі регулярно оновлюються, а кількість наборів даних і додатків постійно збільшується. Крім цього, портал містить API, які дозволяють незалежним розробникам створювати продукти на основі відкритих державних даних, а користувачам порталу - надсилати онлайн запити на набори даних. На порталі публікуються всі запити та статус їх виконання. Портал містить інструменти, які допомагають розвивати діалог щодо відкритих даних (форум, блог), а також тематичні освітні ресурси [31].

У 2009 році Президент США Б. Обама підписав Меморандум про прозорість і відкрите урядування, який став відправною точкою для реалізації однієї з найамбітніших у світі ініціатив із втілення ідей відкритого урядування, зокрема, відкриття державних даних.

Урядовий портал відкритих даних США був запущений у 2009 році. Станом на червень 2016 р. портал містив понад 18300021 наборів даних, 78 додатків, розроблених на їх основі, більшість з яких є безкоштовними, а також API. Портал має декілька інтерактивних інструментів, які дозволяють відвідувачам порталу задавати запитання онлайн, повідомляти про проблеми з використанням порталу, надсилати коментарі та пропозиції, надсилати запити на набори даних, спілкуватися на тематичних форумах. Користуватися порталом дуже легко і зручно. Спільною рисою обох порталів є використання різноманітних інструментів візуалізації, щоб полегшити громадянам розуміння складних державних даних [31].

Україні буде корисним вивчення досвіду країн, які запровадили цілісний підхід до своєї цифрової трансформації, а саме: Естонії, Австралії, Сінгапуру, Республіки Корея, Данії, Фінляндії, Швеції та Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, оскільки ці країни разом із Новою Зеландією, Сполученими Штатами Америки, Нідерландами, Ісландією, Норвегією та Японією очолюють рейтинг 193 країн-членів ООН у 2020 році за

рівнем розвитку цифрового уряду, який враховує обсяг і якість онлайн-послуг, стан телекомунікаційної інфраструктури та наявний людський потенціал.

В основі цілісного підходу до цифрової трансформації уряду лежить координація агенцій, організацій, людей, технологій, даних і ресурсів для підтримки очікуваних змін у державному секторі та за його межами з метою створення суспільної цінності та покращення суспільного добробуту. Уряди цих країн застосовують підходи системного мислення до прийняття рішень і надання послуг, використовуючи інформаційні та комунікаційні технології для зміцнення ділових зв'язків. Вони реалізують цілісний та комплексний підхід до надання послуг, що сприяє організаційній, інституційній та технологічній взаємозамінності [31].

Запроваджуючи електронний уряд, Європейський Союз завжди надає пріоритет забезпеченню переваг від використання ІКТ для найбільш уразливих громадян. З цієї причини вирішення проблеми цифрового відчуження потребує: розвитку ІКТ, доступних для всіх верств населення; використання допоміжних технологій, покликаних допомогти людям з обмеженими можливостями виконувати дії, які вони раніше не могли виконувати, і краще взаємодіяти з сучасними технологіями; Розвивати навички та здібності в цифрових технологіях, які мають розширити можливості громадян для боротьби з відчуженням і соціальною ізоляцією, включаючи кар'єру за допомогою ІКТ в освіті; сприяння соціальному залученню, яке полягає у збільшенні участі незахищених людей у громадській, соціальній та економічній діяльності через проекти соціальної інтеграції.

У 2006 році Міністерство науки, технологій та інновацій Данії провело національний моніторинг електронної доступності в Данії. Результати показали, що все ще існують значні перешкоди для електронного доступу до державних веб-сайтів. У результаті було започатковано низку ініціатив щодо покращення доступу до електронної інформації на публічних веб-сайтах. У січні 2007 року запрацював публічний портал Borger.dk, який став точкою входу (шлюзом) до інформаційного середовища та доступу до електронних

послуг державного сектору. Він доступний для всіх громадян на місцевому, регіональному та національному рівнях. Портал спонсорується та управляється державними, регіональними та місцевими органами влади. Портал пропонує загальні та персоналізовані інформаційні та електронні послуги для всіх зацікавлених громадян. З 2016 року Данія впроваджує цифрову стратегію «Спільна стратегія в державному секторі для цифрового добробуту 2016-2020», яка встановлює цифровізацію державного сектора та тісну співпрацю з компаніями та установами як пріоритет. Ця стратегія має на меті закласти основи для сильної та безпечної цифрової Данії. Основними напрямками стратегії є: зручний та простий електронний доступ до державного сектору; більш ефективне використання даних та їх швидка обробка; зручні соціальні послуги, зосереджені на єдиному сервісі; вдосконалення платформ для сфери бізнесу; наявність ефективного комунального сектору; державний захист інформаційної сфери; стійка цифрова інфраструктура та оцифрування даних [31].

За індексом розвитку електронного уряду Австралія поступається лише Данії з показником 0,9053 (другий рік поспіль з 2016 року). Високий рівень розвитку електронного урядування зумовлений насамперед відповідною політикою уряду Австралії. З 2016 року уряд Австралії почав реалізацію програми цифрової трансформації, розробленої урядовою агенцією CSIRO, яка включає оцифрування «всього минулого, теперішнього та майбутнього». Цілі цієї програми визначені в прийнятій у листопаді 2016 року «Дорожній карті цифрової трансформації», а інформація про зміни регулярно оновлюється.

Загалом, починаючи з 2018 року, уряд Австралії вже створив Агентство цифрової трансформації, головна роль якого полягає в покращенні якості надання послуг, діючи як «центральне сховище» відкритих державних даних. Платформа підвищує рівень довіри суспільства, посередників і користувачів в цілому. Однак при створенні та впровадженні новітніх технологій зберігання даних у мережах завжди необхідно враховувати заходи безпеки. З цієї причини Австралія прийняла закон про захист даних. У ньому зазначено, що «всі

перевірені організації повинні вживати ряд заходів для захисту персональних даних, які вони містять, від неправильного використання, втручання або витоку, а також від несанкціонованого доступу, зміни або розкриття інформації» [33].

Державний портал електронних послуг Австралії (<http://australia.gov.au/>) знаходиться в стадії активного розвитку та постійно оновлюється новими державними послугами, корисними посиланнями та різноманітними допоміжними послугами.

Досвід Об'єднаних Арабських Еміратів (місто Дубай) щодо впровадження електронних послуг для незахищених верств населення може бути цікавим для України. Приклади електронних послуг, що пропонуються жителям, включають: подання запитів; соціальні виплати; послуги людям похилого віку; сімейне консультування; обслуговування та бронювання місць; дозвіл на організацію заходів; здійснення платежів; скарги на порушення прав людини; дозвіл на соціальне забезпечення; ліцензування професійної соціальної допомоги; громадська асоціація неприбуткових організацій / ліцензування громадянського фонду; майже половина з них розраховані на вразливі верстви населення. Надання послуг для цієї категорії розпочалося з вирішення проблем працевлаштування людей з інвалідністю. Закон про інвалідність говорить, що громадяни з обмеженими можливостями та особливими потребами мають право працювати та обіймати державні посади. Для реалізації цих прав була розроблена та реалізована програма працевлаштування людей з інвалідністю, яка розширює можливості та інтегрує їхні робочі місця в основні установи державного та приватного секторів [31]. Мета цієї програми полягає в тому, щоб допомогти людям з обмеженими можливостями знайти хорошу роботу та отримати доступ до неї, надаючи їм можливості працевлаштування в приватних і державних установах без дискримінації чи нехтування їхніми потребами.

В Україні навіть більше, ніж у європейських країнах, необхідно забезпечити право на доступ до інформації, якою володіють органи державної влади, тобто право на доступ до загальнодоступної інформації. Щоб

демократичне суспільство поважало принципи демократії, його члени повинні мати доступ до інформації, яка впливає на процеси прийняття рішень або вирішення проблем, безпосередньо пов'язаних з їхніми інтересами.

За останнє десятиліття політика ЄС у рамках Східного партнерства щодо країн-партнерів зазнала значних змін через швидку зміну соціально-політичного та економічного середовища в регіоні. За останні чотири-п'ять років цифровізація економіки та суспільства стала одним із пріоритетів цієї політики та продовжує привертати увагу важливих зацікавлених сторін як у ЄС, так і в більшості країн регіону Східного партнерства [28, с. 95].

Передумовами просування цифрового порядку денного України є нещодавно розроблені закони про цифрову економіку та телекомунікації, цифрову інфраструктуру, досягнення у сфері забезпечення безготівкової економіки – розвиток електронної комерції (e-trade), електронного захисту (e-Довіра) і кібербезпека (кібербезпека). Ініціатива «Розумне місто», нещодавно ініційована відповідальним Міністерством цифрової трансформації, свідчить про довіру влади до існуючої законодавчої та інституційної бази для впровадження комплексних ініціатив із розбудови екосистеми ІКТ на регіональному/місцевому рівні.

Підтвердженням проєвропейських прагнень цифрового розвитку України є розробка стратегії («дорожньої карти») інтеграції України до єдиного цифрового ринку Європейського Союзу, проект якої наразі оцінюють представники структурних політичних органів відповідні департаменти Європейської комісії. Серед країн Східного партнерства Україна посідає лідируючі позиції щодо вдосконалення нормативно-правового та інституційного середовища для розвитку сфери телекомунікаційних послуг та цифрової інфраструктури [28, с. 96].

Серед найвагоміших досягнень у сфері цифрового розвитку експерти відзначають: появу Міністерства цифрової трансформації України, створення та посилення законодавчої діяльності Комітету з питань цифрової трансформації України, запуск порталу громадських послуг та мобільного додатку «Дія»,

збільшення кількості електронних публічних послуг, розвиток сфери електронного зв'язку та вдосконалення систем надання електронних ідентифікаторів онлайн, збільшення кількості ініціатив у сфері цифрових освіта, розробка стратегії («дорожньої карти») інтеграції України до єдиного цифрового ринку Європейського Союзу.

На думку експертів, найбільш актуальними питаннями цифрового розвитку України на даний момент є: наявність суттєвих прогалів у географічному охопленні території України доступом до Інтернету, необхідність активізації діяльності з розвитку цифрових навичок усіх категорій населення, громадян та галузей економіки, зволікання з прийняттям Закону України «Про електронні комунікації», відсутність офіційно затверджених стратегічних документів у сфері цифрового розвитку, недоліки в системі кібербезпеки та захисту персональних даних в Інтернеті, низьку якість досліджень в системі вищих навчальних закладів та науково-дослідних інститутів, недостатня підтримка цифрової трансформації компаній.

Україна має низку зобов'язань щодо імплементації європейського законодавства у сфері телекомунікаційних послуг щодо визначення SHSD як універсальної послуги, покращення доступу споживачів і бізнесу до цифрових продуктів та максимального зростання цифрової економіки. Імплементація відповідних європейських директив призведе до спрощення правил реєстрації та ведення компаній, розвитку внутрішнього ринку та припливу інвестицій завдяки можливості інтеграції України в цифровий ринок.

Наразі в Україні вже розпочато дискурс щодо розробки національної стратегії розвитку цифрових навичок та компетенцій. Передумови для цього були створені з утворенням Міністерства цифрової трансформації. Скоординовані дії цієї структури зможуть створити всі необхідні умови для досягнення очікуваних результатів політики Східного партнерства в рамках розвитку цифрових навичок і компетенцій [28, с. 99].

Таким чином, одним із перспективних каналів комунікації між державою та суспільством, породжених сучасною цифровою реальністю, є відкриті дані.

Відкриті дані в Україні, як і в більшості інших країн, виникли як продовження проекту електронного урядування. Вивчення досвіду запровадження електронного урядування за кордоном дозволяє зробити висновки щодо можливості його запровадження в Україні. Незважаючи на те, що в Україні набирає обертів електронне урядування, впроваджується національна система безпечного обміну даними, мобільні оператори незабаром запровадять мобільну ідентифікацію громадян, починають працювати муніципальні центри адміністративних послуг, які поряд із традиційними формами надання послуг, запроваджують цифрові послуги, Україні необхідно вжити ряд невідкладних заходів для приведення системи електронного урядування до стандартів лідерів світової спільноти та перейняти їх досвід.

Україна має суттєво покращити стан своїх інформаційно-комунікаційних систем, щоб зменшити рівень корупції та якомога швидше запровадити принципи електронного урядування, такі як прозорість, відкритість даних та проактивність. При запровадженні електронного урядування відчутна нестача навчання працівників державних адміністрацій. Цифрова трансформація управління та його послуг полягає не лише у вмінні використовувати інформаційно-комунікаційні технології. По-перше, головне – це трансформація державного управління в рамках національного бачення розвитку та стратегії країни в цілому. Розбудова спроможності для переходу до електронного урядування має важливе значення.

3.2. Шляхи розвитку сфери відкритих даних під час війни та їх роль у післявоєнному відновленні України

Протягом останніх років Україна продемонструвала готовність реалізувати концепцію відкритого уряду. Поступово вдосконалюється нормативно-правова та матеріально-технічна бази, що дозволяє ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології та забезпечує ефективність роботи органів влади та їх взаємодії з громадянами.

Незважаючи на значні кроки, зроблені останнім часом в Україні щодо реалізації ініціативи «Відкриті урядові дані», у цій сфері існує низка проблемних питань. Зокрема, виконання органами державної влади Постанови КМУ № 835 від 21 жовтня 2015 року «Про затвердження Положення про набори даних, що підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [35]. Моніторинг стану публікації державними органами масивів даних на Єдиному урядовому веб-порталі відкритих даних, проведений громадською організацією «Тексти», показав, що на порталі оприлюднено лише 41,7 % наборів даних, передбачених у Постанові. Водночас 12 відомств не оприлюднили на порталі жоден із зазначених у Постанові набору даних; лише чотири органи влади опублікували усі передбачені Постановою набори даних. Крім того, громадські експерти також звернули увагу на низьку якість даних, опублікованих органами влади на порталі. Лише 50 % опублікованих записів були доступні в машиночитаних форматах, а деякі набори даних були опубліковані з технічними помилками, які перешкоджали автоматизованій обробці.

Також слід зазначити, що на порталі відсутні інструменти, які б сприяли розвитку діалогу щодо загальнодоступних даних з користувачами порталу. Зараз на порталі реалізовано лише інструмент зворотного зв'язку, який дозволяє відвідувачам надсилати свої повідомлення он-лайн. Водночас, на відміну від порталів відкритих урядових даних США, Великої Британії та інших країн, статистика пропозицій, запитань користувачів та відповідей, запитів даних не публікуються на порталі.

Серед інших проблем, що ускладнюють реалізацію ініціативи із відкриття урядових даних в Україні, слід відзначити:

- відсутність концептуального документу, що визначає основні принципи, пріоритети та орієнтири реалізації політики із відкриття державних даних;
- нерозвинена культура відкритого управління;
- недостатній ступінь впровадження електронного документообігу в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;

- недостатній рівень підготовки працівників органів державної влади та місцевого самоврядування для роботи із загальнодоступними даними;
- недостатнє фінансування урядової ініціативи із відкриття публічних даних;
- невисокий рівень комп'ютеризації домогосподарств, нерівномірне та недостатнє проникнення Інтернету в Україні;
- відсутність єдиного підходу до збору, зберігання та управління державними даними в електронній формі;
- низька поінформованість громадськості про загальнодоступні дані та переваги їх використання [2].

Отже, надійна та розвинена екосистема відкритих загальнодоступних даних є одним із перших кроків до відкритості та прозорості суспільних процесів. Проте в сучасних українських реаліях, незважаючи на значні досягнення у створенні відповідної інфраструктури відкритих даних, існує суттєва проблема – надто пасивна участь громадян у роботі з відкритими даними. Іншими словами, відкриті дані існують, але без людей, які читатимуть, оброблятимуть, інтерпретуватимуть і діятимуть на підставі висновків і результатів аналізу, вони не допоможуть вирішити критичні проблеми. Причини такої ситуації криються в цілому ряді інституційних і соціальних чинників, які діяли в нашому суспільстві ще до широкомасштабної фази війни з Росією, а саме [2]:

- відсутність достатньої кількості людей, які займають активну життєву позицію, масова схильність широких верств до патерналізму.
- недостатня кількість спеціалістів з необхідними навичками для аналізу та інтерпретації відкритих даних (це потребує поєднання журналістсько-вербальних та комунікативних навичок та володіння певними технологіями програмування та програмним забезпеченням для обробки даних та візуалізації інформації).

— відсутність вираження комунікаційних та медіа феноменів, стимульованих усталеною культурою роботи з відкритими даними в західному світі, в Україні, а саме журналістики даних, аналітичної складової обробки відкритих даних у діяльності національних журналістів-розслідувачів, «громадська журналістика» як масовий суспільний феномен.

Проте широкомасштабна фаза війни з Росією змінює ситуацію і тут.

У зв'язку з тим, що велика кількість наших співгромадян вимушені кардинально змінити своє життя і покинути звичну зону комфорту, частка людей з активною життєвою позицією різко зростає. Крім того, державні програми масової перепідготовки, запущені у 2022 році для фахівців для отримання відповідних ІТ та розробників програмного забезпечення, сприятимуть покращенню навичок володіння відповідними технологіями програмування та обробки даних серед інтелектуалів. А це, у свою чергу, призведе до появи більшої кількості людей з необхідною комбінацією людських і технологічних навичок, важливих для аналітики відкритих даних.

Майбутній розвиток електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних цілком залежний від загального розвитку інформаційної сфери. Отже, основними чинниками, що впливають на розвиток інформаційної сфери України є: розвиток інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій, підвищення рівня комп'ютерної грамотності населення, попит на ринку праці на комп'ютерні спеціальності, глобалізація та поширення Інтернет у домогосподарствах, доступність телекомунікаційних послуг для більшості населення, популярність інформаційних технологій у суспільстві, промисловості та державному секторі [41].

Подальшими дослідженнями щодо розвитку сервісів відкритих даних для забезпечення ефективного функціонування електронного урядування є: формування стратегії розвитку загальнодоступних даних в Україні, зокрема необхідно визначити основні принципи, пріоритети та деталі впровадження національної політики відкритих даних; проведення соціологічних досліджень для визначення найбільших потреб населення у видах даних та категорій

звернень громадян, які найчастіше звертаються до органів державної влади; розробка національних стандартів збору, зберігання та управління даними в електронній формі та стандартів якості для відкритих даних. національні дані; встановлює пріоритетний список відкритих державних даних, враховуючи 14 категорій; його публікація регулюється Хартією відкритих даних; визначає механізм формування та публікації статистики запитів на дані; запроваджує інтерактивні інструменти, які надають відвідувачам можливість спілкуватися на тематичних інтернет-форумах.

Таким чином, з метою ефективної реалізації політики із відкриття державних загальнодоступних даних в Україні доцільно вжити таких заходів:

1. Кабінету Міністрів України:

- прийняти рішення про проведення перевірки даних в центральних органах виконавчої влади. Доручити Державному агентству з питань електронного урядування України за результатами перевірки скласти реєстр даних центральних органів виконавчої влади.

2. Центральним органам виконавчої влади:

- оприлюднити набори даних на Єдиному урядовому веб-порталі загальнодоступних даних згідно з переліком, затвердженим Постановою КМУ № 835 від 21 жовтня 2015 року «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних».

3. Державному агентству з питань електронного урядування України:

- розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект Стратегії розвитку відкритих даних в Україні, в якій, зокрема, визначити основні принципи, пріоритети та напрями реалізації політики із відкриття загальнодержавних даних;

- підготувати на розгляд Кабінету міністрів пропозиції щодо залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги для реалізації заходів, спрямованих на розвиток відкритих державних даних;

- внести на розгляд Кабінету міністрів пропозицію щодо організації соціологічного дослідження з метою визначення типів даних, які найчастіше

запитує населення, та категорій запитів, з якими громадяни найчастіше звертаються до органів державної влади;

- розробити стандарти збору, зберігання та управління державними даними в електронній формі та стандарти якості загальнодоступних даних;

- підготовка проекту рішення щодо інтеграції Офіційного порталу публічних фінансів України E-Data, Порталу відкритих даних Верховної Ради України з Єдиним державним веб-порталом відкритих даних;

- підготувати у співпраці з профільними державними науковими установами проект програми підвищення кваліфікації працівників державних органів з питань відкритих даних [41].

Таким чином, для того, щоб система відкритих даних в Україні була ефективною, необхідно постійно вдосконалювати нормативно-правові акти, у тому числі створення внутрішньої нормативної бази даних для органів державної влади та місцевого самоврядування, з метою врегулювання процесів оприлюднення та оновлення наборів даних, визначення обов'язків посадових осіб, відповідальних за роботу з відкритими даними, затвердження планів реалізації державної політики, щодо відкритих даних. Також необхідно забезпечити наявність усіх необхідних матеріальних, технічних та фінансових ресурсів для регламентованого функціонування інформаційного простору. Розпорядники відкритих даних повинні забезпечити кваліфіковану і своєчасну роботу згідно до загальних вимог, форматів і термінів розміщення відкритих даних.

Інформація, оприлюднена державними органами у формі відкритих даних, має відповідати низці вимог, основними з яких є: безкоштовність і якість, точність і доступність, повнота і достовірність, своєчасність і формати, придатні для автоматичної обробки, які разом пропонують необмежені можливості для їх використання, створення, повторне використання та використання, їх поєднання в різних варіантах, максимальне скорочення або мінімізація фінансових ресурсів на відтворення та опрацювання.

З урахуванням викладеного вище вважаємо, що дані потрібно відкривати послідовно та обґрунтовано, беручи до уваги попит на відповідні набори даних з боку потенційних споживачів такої інформації, чіткі правила та норми та враховуючи всі можливі наслідки, які мають бути перетворені на розвиток інфраструктури довгострокової інформаційної політики для цеглинка цифрового суспільства та підготовка до роботи в нових умовах трансформації – універсальна цифровізація та розвиток цифрової економіки, що, безумовно, сприятиме підвищенню громадської активності, ефективності державно-суспільної взаємодії та активізації участі громадян у вирішенні різноманітних проблем у всьому світі, сфери суспільного життя. У створенні ефективної політики відкритих даних також важливо чітко розуміти її кінцеву мету, яка полягає у створенні прозорої, відкритої, однозначної, актуальної та підзвітної системи відкритих даних, забезпечуючи оперативний доступ до публічної інформації [41].

Перехід до пріоритетного інноваційного розвитку – це складний і багатогранний процес, що потребує створення електронних інформаційних ресурсів, які повинні використовуватись в інформаційному обміні. Необхідно усвідомлювати розвиток інформаційного суспільства в Україні керівникам громадських організацій, підприємств, установ, органів державної влади, органів місцевого самоврядування всіх рівнів та пропагувати переваги побудови інформаційного суспільства – використання можливостей ІКТ вразливими верствами населення, особливо бідними, тими, хто потребує соціальної допомоги та реабілітації, до створення передових знань і конкурентоспроможних технологій.

Україна знову взяла участь у святкуванні Міжнародного дня відкритих даних. Команда Міністерства цифрової трансформації провела стратегічну сесію «Відкриті дані: зараз та для післявоєнної відбудови» - це перший від початку повномасштабної війни масштабний захід у сфері відкритих даних. Цьогорічний ювілей мав би стати четвертим, але торік захід скасували через повномасштабне вторгнення. Україна, яка щороку досягала значних успіхів у

забезпеченні прозорості врядування та підкорювала рейтинги OpenDataMaturityReport, OpenDataBarometer та GlobalDataBarometer, кардинально змінила свою політику відкритості у протилежний бік. Протягом перших тижнів повномасштабної війни більшість наборів даних було закрито. Таке рішення піддали критиці відомі компанії та ініціативи, такі як YouControl, OpenUp, Liga:Zakon, Антикорупційний штаб та інші. Від початку війни в Україні обмежили роботу національного порталу відкритих даних і закрито десятки місцевих порталів. Це негативно вплинуло на бізнес, побудований на відкритих даних, і знизило прозорість державних органів. У серпні 2022 року в Україні відновив роботу державний портал відкритих даних Data.gov.ua. Це стало першою ознакою повернення українських лідерів до концепції відкритих даних.

Отже, нині сфера відкритих даних в Україні поступово розвивається: вдосконалюється законодавча база, технологічні можливості роботи з актуальними наборами даних, спрощується доступ до публічної інформації, забезпечується прозорість та відкритість діяльності органів державної влади. В умовах інформаційного суспільства пріоритетним є формування ефективної політики відкритих даних, яка забезпечить збільшення кількості та підвищення якості наборів даних, їх своєчасну публікацію, відповідність усім вимогам і світовим стандартам тощо. Це гарантовано підвищить активність громадян і сприятиме реалізації суспільних інтересів.

Україна є першою і єдиною державою в світі з розвиненою сферою відкритих даних, яка зіткнулась зі збройною агресією. Тим не менш, країна продовжує працювати над підвищенням прозорості та підзвітності влади. Адже саме це дає можливість відстежувати державні та управлінські рішення. А найголовніше - впливати на їх ухвалення та реалізацію.

ВИСНОВКИ

Отже в результаті дослідження, можна зробити висновки, що відкриті дані – це не лише певна інформація у вільному доступі, а й юридична та технічна відкритість. Відкритість перед законом означає можливість отримувати дані на законних підставах, використовувати та поширювати їх відповідно до закону. Зазвичай характеризується наявністю певного дозволу на публікацію інформації на загальнодоступних інформаційних сервісах. Технічна відкритість – це відсутність технічних бар'єрів для використання відкритих даних, наприклад створення їх у потрібних форматах.

Здійснення доступу до публічної інформації в Україні достатньою мірою врегульоване та передбачає здійснення загалом нескладних організаційних процедур. Варто зазначити, що ідея використання відкритих даних для реалізації громадського контролю за діяльністю державних органів влади з'явилася лише в останні роки, тому про можливість підзвітності уряду в онлайн режимі не обговорювалася. Зрозуміло, що недостатня проінформованість населення про реальну ситуацію як на державному, так і на місцевому рівнях створила сприятливі умови для зловживання чиновниками своїм службовим становищем. Тому необхідність боротьби з такими явищами стала ще однією передумовою впровадження відкритих даних у нашій країні. Реалізація концепції відкритих даних також важлива для економічного зростання країни. По-перше, розширюється доступ до інформації про ринок, що дає змогу планувати подальше формування економічних відносин, забезпечується рівноправна конкуренція між суб'єктами ринкових відносин, узгоджується попит та пропозиція. По-друге, ефективність державних закупівель зростає завдяки діяльності системи Prozorro, яка збільшила рівень економії в державному секторі. По-третє, прозорість та відкритість економічних відносин є запорукою зменшення можливості відмивання грошей чи іншої корупційної діяльності.

Україна знаходиться на початковій стадії запровадження ініціативи з

розвитку відкритих державних даних. Протягом останніх двох років в Україні було здійснено низку заходів щодо відкриття та оприлюднення в Інтернет державних даних. Зокрема, внесено зміни до Закону України «Про доступ до публічної інформації», якими зобов'язано розпорядників інформації надавати публічну інформацію у формі відкритих даних на запит, регулярно оприлюднювати її на єдиному публічному порталі відкритих даних та оновлювати на своїх веб-сторінках. Нові норми законодавства також визначають порядок подальшого використання та поширення публічної інформації у формі відкритих даних та визначають поняття публічної інформації у формі відкритих даних.

Визнаними світовими лідерами у галузі розвитку відкритих державних даних є Великобританія та США. Уряди цих країн застосовують підходи системного мислення до прийняття рішень і надання послуг, використовуючи інформаційні та комунікаційні технології для зміцнення ділових зв'язків.

Україна вже не перший рік задає тренди у сфері розвитку відкритих даних. Також у 2022 році наша країна посіла друге місце в рейтингу OpenDataMaturity 2022 серед 35 країн. Наразі можна спостерігати деякі позитивні наслідки запровадження відкритих даних в Україні. Так, останнім часом концепція відкритих даних у нашій країні стрімко розвивається, набуває прикладного характеру та стає об'єктом пильного та активного інтересу державних інститутів, громадських організацій, бізнес-структур, а також громадян. Для кожного із зазначених вище суб'єктів відкриті дані надають більше можливостей для доступу до необхідної інформації, яка може бути використана для розробки економічних, екологічних, соціальних, фінансових програм розвитку усєї держави чи окремих її регіонів, бізнес-планів підприємств, аналізу роботи державних органів. Це не тільки сприятиме підвищенню рівня життя пересічного громадянина, а й підвищить імідж України серед інших держав, де практика впровадження екосистеми відкритих даних є більш успішною.

Інформація, оприлюднена державними органами у формі відкритих даних, має відповідати низці вимог, основними з яких є: безкоштовність і якість, точність і доступність, повнота і достовірність, своєчасність і формати, придатні для автоматичної обробки, які разом пропонують необмежені можливості для їх використання, створення, повторне використання та використання, їх поєднання в різних варіантах, максимальне скорочення або мінімізація фінансових ресурсів на відтворення та опрацювання.

Дані потрібно відкривати послідовно та обґрунтовано, беручи до уваги попит на відповідні набори даних з боку потенційних споживачів такої інформації, чіткі правила та норми та враховуючи всі можливі наслідки, які мають бути перетворені на розвиток інфраструктури довгострокової інформаційної політики для цеглинка цифрового суспільства та підготовка до роботи в нових умовах трансформації – універсальна цифровізація та розвиток цифрової економіки, що, безумовно, сприятиме підвищенню громадської активності, ефективності державно-суспільної взаємодії та активізації участі громадян у вирішенні різноманітних проблем у всьому світі, сфери суспільного життя. У створенні ефективної політики відкритих даних також важливо чітко розуміти її кінцеву мету, яка полягає у створенні прозорої, відкритої, однозначної, актуальної та підзвітної системи відкритих даних, забезпечуючи оперативний доступ до публічної інформації.

Головними факторами розвитку інформаційної сфери України є: розвиток інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій, підвищення рівня комп'ютерної грамотності населення, запит ринку праці на спеціальності з комп'ютерних наук, глобалізація, поширення мережі Інтернет серед домогосподарств, доступність телекомунікаційних послуг більшості населення, популярність інформаційних технологій у суспільстві, промисловості та державному секторі. В умовах інформаційного суспільства пріоритетним є створення ефективної політики щодо відкритих даних, що забезпечуватиме збільшення кількості і покращення якості наборів даних, їх своєчасне оприлюднення, відповідність усім вимогам та світовим стандартам, а,

відповідно, гарантуватиме підвищення активності громадян та сприятиме задоволенню суспільних інтересів.

Україна - перша і єдина держава у світі з розвиненою сферою відкритих даних, яка зіткнулась зі збройною агресією. Попри це, країна продовжує працювати над підвищенням прозорості та підзвітності влади. Адже саме це дає можливість відстежувати державні та управлінські рішення. А найголовніше - впливати на їх ухвалення та реалізацію. Протягом останніх років Україна продемонструвала готовність реалізувати концепцію відкритого уряду. Поступово вдосконалюються нормативно-правова та матеріально-технічні бази, що дозволяє ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології та забезпечує ефективність роботи органів влади та їх взаємодії з громадянами.

Подальший розвиток електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних повністю залежний від загального розвитку інформаційної сфери. Основними факторами, що впливають на розвиток інформаційної сфери України, є: розвиток інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій, підвищення комп'ютерної грамотності населення, умови попиту на ринку праці на комп'ютерні спеціальності, глобалізація, поширення Інтернету в домогосподарствах, доступність телекомунікаційних послуг для більшості населення, популярність інформаційних технологій у суспільстві, промисловості та державному секторі. Для того, щоб система відкритих даних в Україні була ефективною, необхідно постійно вдосконалювати нормативно-правові акти, у тому числі створювати внутрішню нормативну базу даних для державних органів та органів місцевого самоврядування для регулювання процесів публікації та актуалізації записів. Визначення посадових осіб, відповідальних за роботу з відкритими даними, затвердження планів реалізації державної політики відкритих даних. Крім того, має бути забезпечена наявність усіх матеріально-технічних та фінансових ресурсів, необхідних для нормального функціонування інформаційного простору. Серед працівників органів державної влади та місцевого самоврядування мають бути спеціалісти,

які зможуть координувати впровадження механізмів та комплексної системи електронного адміністрування в державних органах. Розпорядники відкритих даних повинні забезпечити кваліфіковану та своєчасну роботу відповідно до загальних вимог, форматів і методів публікації відкритих даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брижко В.М., Фурашев В.М. Конвергенція новітніх технологій: стан і перспективи змін у інформаційних відносинах. *Інформація і право*. № 1(20). 2017. С. 51-67.
2. Газін А. Екосистема відкритих даних в Україні: рекомендації щодо впровадження політики. 2017. 11 с. URL: https://datajournalism.agency/media/open_data_policy.pdf (дата звернення: 08.05.2023).
3. Горбата Л. П. Відкриті дані як інструмент інформаційної відкритості у діяльності органів публічної влади. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 220–224.
4. Гудзь О.Є. Цифрова економіка: зміна цінностей та орієнтирів управління підприємствами. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 2(24). С. 4–11.
5. Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 року № 867. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2016-%D0%BF#Text>
6. Деякі питання приєднання до Міжнародної хартії відкритих даних : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 № 686-р. Урядовий кур'єр. 2016. № 196.
7. Єдиний державний веб-портал відкритих даних в Україні DATA.GOV.UA. URL: [//www.data.gov.ua](http://www.data.gov.ua)
8. Жекало Г. І., Заяць М. Я., Вакун О. В. Сутність та зміст електронного урядування: концептуальний вимір. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. №8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2020/54.pdf.
9. Жилияєв І. Семенченко А. Етапи розвитку електронного урядування: сутність та термінологія. *Теорія та практика державного управління*. 2019. №1 (64). С.17-28.
10. Жмурко Н. В. Аналіз ринку інформаційних технологій України. *Підприємництво та інновації*. 2020. №11-2. С. 91-97.

11. Інформація з офіційного сайту Державного агентства з питань електронного урядування України. URL: <https://www.e.gov.ua/ua/news/ukrayinski-vidkryti-dani-uviyshly-v-yevropeyskyuinformaciyuu-prostir>.

12. Інформація з сайту OpenDataBarometer. URL: https://opendatabarometer.org/?_year=2017&indicator=ODB.

13. Інформація з сайту Відкритий бюджет. URL: <https://openbudget.in.ua/info/About%20us/show?locale=uk>.

14. Карий О.І., Гальків Л.І., Цапулич А.Ю. Розвиток ІТ-сфери України: чинники та напрями активізації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми економіки та управління. 2021. Т. 5, № 1. С. 42-55.

15. Клімушин П. С., Спасібов Д. В. Інноваційні сервіси відкритих даних для забезпечення ефективного функціонування е-уряду. *Теорія та історія державного управління*. 2017. № 1 (51). С. 1–8.

16. Ковальчук А., Ханжин В., Кудлатський Я. Економічний потенціал відкритих даних для України. URL: http://tapas.org.ua/wpcontent/uploads/2019/03/TAPAS_OD_2018.pdf. (дата звернення: 08.05.2023).

17. Коврига О. Взаємодія органів державної влади з громадськістю в системі державного управління України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського: Серія «Державне управління»*. 2020. Том 31(70), № 2. С. 109–114.

18. Коврига О. Процес прийняття управлінських рішень у публічному управлінні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського: Серія «Державне управління»*. 2019. Том 30(69), № 4. С. 67–72.

19. Ковтун М. С., Хрякова Н. О. Відкриті дані в Україні: сутність та стан розвитку. *ForumPrava*. 2018. № 2. С. 66–73.

20. Колесніченко І. М. Розвиток електронного урядування в Україні: інституціональний аспект. *Бізнес-Інформ*. 2017. № 3. С.52-57.

21. Корольов Д.В. Тенденції та проблеми розвитку сфери інформаційних технологій в Україні: кадрові аспекти. *Економіка і управління*. 2020. № 2. С. 121-126.

22. Костенко І.В. Основні принципи електронного урядування. *Часопис Київського університету права*. 2019. №4. С.117-121.

23. Крилов Д.В. Аналіз рейтингового оцінювання розвитку інноваційної діяльності в Україні. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=10285> (дата звернення: 08.05.2023).

24. Макарова І., Пігарєв Ю., Сметаніна Л. Цифровізація публічного управління на регіональному та міському рівнях. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 83. С. 86–91.

25. Мандзюк О.А. Аналітична діяльність в Україні: адміністративно-правові засади регулювання: монографія. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2019. 488 с.

26. Мохова Ю.Л. Особливості державного управління в країнах Європейського союзу в умовах сталого розвитку. *Публічне управління для сталого розвитку: виклики та перспективи на національному та місцевому рівнях: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Маріуполь, 27-28 травня 2021 р.). Маріуполь, 2021. С.50-52.

27. Муленко А.І. Розвиток моделей регулювання інформаційно-телекомунікаційної сфери України. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2018. №3. С. 378-385.

28. Олексюк Л. В. Механізми правового забезпечення електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних: стан і тенденції розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 3. - С. 92-99.

29. Олексюк Л. В. Розвиток понятійно-категоріального апарату електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних. *Вісн. НАДУ при Президентіві України*. Київ: НАДУ, 2016. № 2. С. 36 – 43

30. Орлов О. В., Лопушинський І. П., Місников Ю. Г., Архипська О. І. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. Київ. 2017. 60 с.

31. Основні принципи використання та доступу до публічної інформації у формі відкритих даних: зарубіжний досвід для України. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2297>.

32. Політика відкритих даних. Зелена книга. URL: [https://cdn.regulation.gov.ua/f6/aa/ac/e6/regulation.gov.ua_GB%20Open%20data%20UA%20upd%20\(2\).pdf](https://cdn.regulation.gov.ua/f6/aa/ac/e6/regulation.gov.ua_GB%20Open%20data%20UA%20upd%20(2).pdf) (дата звернення: 08.05.2023).

33. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939–VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.

34. Про затвердження плану дій з реалізації принципів Міжнародної хартії відкритих даних: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2018 р. № 900-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900-2018-%D1%80#Text>

35. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text>

36. Про захист персональних даних: Закон України від 08.09.2021, № 50, ст.395. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

37. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 48, ст.650, ред. від 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

38. Семенченко Ф. Щодо критеріїв оцінки ефективності політичної діяльності. *Гілея: науковий вісник*. 2019. № 145(6) Ч. 3. С. 96–99.

39. Система відкритих даних в дії: Уряд відкриває понад 300 реєстрів та наборів даних. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248569951 (дата звернення: 08.05.2023).

40. Спасібов Д. Електронне урядування в системі сучасних концепцій публічного управління. *Теорія та практика державного управління*. 2018. №2(61). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-2/index.html> (дата звернення: 08.05.2023).

41. Стратегія державної політики у сфері відкритих даних на 2021 – 2025 роки URL: <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files.docx>(дата звернення: 08.05.2023).

42. Тарасюк А. В. Відкриті дані та інші дані у публічному доступі: правові аспекти. *Інформація і право*. 2017. № 2 (21). С. 59–65.

43. For an in-depth analysis of the impact of open data, read the European Data Portal’s “The Economic Impact of Open Data” report, published in January 2020. URL: <https://www.europeandataportal.eu/en/impactstudies/open-data-impact> (дата звернення: 08.05.2023).

44. Ukraine's Corruption Battle: The Fight Against Graft Goes Online. News from 07.12.2015. Web-site InternationBuisness Times. URL: <http://www.ibtimes.com/ukraines-corruption-battle-fight-against-graftgoes-online-2208622> (дата звернення: 08.05.2023).

Виконав: студентка4 курсу
за спеціальністю
281Публічне управління та
адміністрування денної
форми навчання

_____ Олександр СЛІПЧУК

Науковий керівник:
доцент кафедри публічного
управління та
адміністрування, к.держ.упр.

_____ Юрій МАЄВСЬКИЙ

**Робота допущена до
захисту:**

завідувач кафедри
публічного управління та
адміністрування, д.держ.упр.,
професор

_____ Едуард ЩЕПАНСЬКИЙ